

Προσεγγίζοντας τις ανδρικές ταυτότητες στη Λογοτεχνία της Α΄ Λυκείου: Μια εφαρμογή κριτικού γραμματισμού στον Μπίλλυ Έλλιοτ

**Παναγιώτης Ιωαννίδης, φιλόλογος - μεταπτυχιακός φοιτητής ΠΤΔΕ
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**

Περίληψη

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αυξηθεί οι εργασίες που ασχολούνται με τη μελέτη των ανδρισμών στην εκπαίδευση. Παρ' όλα αυτά, η ύπαρξη ελάχιστων ερευνών διερεύνησης των ανδρικών ταυτοτήτων μέσω της Λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στην ελληνική βιβλιογραφία μάς ώθησε στην ανάπτυξη της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης που επιδιώκει την κριτική προσέγγιση των ανδρικών ταυτοτήτων στο μάθημα της Λογοτεχνίας της Α΄ Λυκείου. Αρχικά, παρουσιάζονται με συντομία οι σύγχρονες θεωρήσεις σχετικά με τους ανδρισμούς και τη διερεύνησή τους σε λογοτεχνικά κείμενα υπό το πρίσμα της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού. Στη συνέχεια προτείνονται μια σειρά από δραστηριότητες κριτικού γραμματισμού που στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση των μαθητών/τριών σχετικά με τις έμφυλες ταυτότητες και στην κατανόηση και αμφισβήτηση των κυρίαρχων λόγων για τις θηλυκότητες και τους ανδρισμούς.

Εισαγωγή

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και στο πλαίσιο της έρευνας για το φύλο και την εκπαίδευση παρατηρήθηκε μια ξεχωριστή και αυξανόμενη στροφή προς την εξέταση ποικίλων θεμάτων που αφορούν τα αγόρια. Μεγάλη ώθηση στη στροφή αυτή έδωσε η φεμινιστική θεωρία, μαζί με τη θεωρητικοποίηση του κινήματος των ανδρών που βασίστηκε στη φεμινιστική θεωρία. Οι θεωρητικοί και ερευνητές του φύλου άρχισαν, ως αποτέλεσμα, να διερευνούν τους πολλαπλούς ανδρισμούς, τις διαφορές μεταξύ των ανδρών και τους τρόπους με τους οποίους οι ιδέες για τον ανδρισμό αλλάζουν ανάλογα με το χρόνο και την κατάσταση, καθώς και τις προοπτικές των εμπλεκομένων. Τέτοιες αναλύσεις έχουν ενθαρρύνει φεμινιστές και φιλικούς προς το φεμινισμό ερευνητές να αμφισβητήσουν μια «οικουμενική» ερμηνεία του ανδρισμού (Martino, 1995) και να αναγνωρίσουν ότι δεν υπάρχουν οριστικά σύνολα αρσενικών και θηλυκών αξιών. Η χρήση του όρου ανδρισμοί, στον πληθυντικό, και όχι ανδρισμός αναγνωρίζει τη δραματική διακύμανση στον τρόπο που διαφορετικές ομάδες ορίζουν τον ανδρισμό, ακόμη και στην ίδια κοινωνία κατά την ίδια στιγμή, καθώς και μεμονωμένες διαφορές.

Αυτή η νέα θεώρηση των ανδρισμών προσφέρει τη δυνατότητα της εξέτασης των τρόπων με τους οποίους πρόσωπα ανδρών και αγοριών παρουσιάζονται στη λογοτεχνία. Καθώς δε πρόσφατες έρευνες σχετικά με την επίδραση της ανάγνωσης μυθιστορημάτων (Oatley, 2008) δείχνουν ότι η ανάγνωση μυθοπλασίας οδηγεί σε μεγαλύτερη ενσυναίσθηση και μπορεί να λειτουργήσει με τον ίδιο τρόπο όπως μια

πτήση προσομοιωτή, δίνοντας στους αναγνώστες ευκαιρίες για την κατανόηση πολύπλοκων συναισθημάτων σε ένα είδος «δοκιμαστικής λειτουργίας», είναι προφανές πως μέσω της λογοτεχνίας οι έφηβοι μπορούν να αποκτήσουν τα εργαλεία για να εξετάσουν και να αναδομήσουν τις δικές τους έννοιες για τον ανδρισμό.

Θεωρώντας πως οι ανδρικές ταυτότητες και πρακτικές είναι κατασκευασμένες, ορίζονται και διατηρούνται μέσα και διαμέσου της γλώσσας, καθώς και ότι οι πρακτικές αυτές γίνονται κοινή λογική και φυσικοποιούνται καθώς επαναλαμβάνονται συνεχώς μέσα σε κοινωνικά συγκείμενα (Butler 1990, West & Zimmerman 1987), πιστεύουμε πως οι δραστηριότητες που εμφορούνται από τις αρχές του κριτικού γραμματισμού μπορεί να διευρύνουν τις δυνατότητες σε αγόρια και κορίτσια, έτσι ώστε να διερευνήσουν πώς οι ταυτότητες φύλου τους ορίζονται από τη γλώσσα των κείμενων και, στη συνέχεια, πώς η κατασκευή του φύλου τους επηρεάζει τις ερμηνείες τους για τα κείμενα. Οι Alloway et al. (1997) υποστηρίζουν, άλλωστε, ότι το να γίνουν τα αγόρια και τα κορίτσια εγγράμματοι/ες, ή το πιο σημαντικό, να γίνουν κριτικά εγγράμματοι/ες, σημαίνει ότι τους προσφέρει ευκαιρίες για να καταλήξουν σε νέες ιδέες στις προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις: να κατανοήσουν την κατασκευή του εαυτού τους ως σύγχρονων κοινωνικών υποκειμένων και να αναγνωρίσουν τους τρόπους με τους οποίους διάφορες πρακτικές κοινωνικής γλώσσας έχουν γίνει φυσικές και κανονικοποιούνται μέσα στην καθημερινή συζήτηση και δράση.

Επειδή οι έρευνες διερεύνησης των ανδρικών ταυτοτήτων μέσω της Λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα παραμένουν ελάχιστες, οδηγηθήκαμε στην ανάπτυξη της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης που στοχεύει στην κριτική προσέγγιση και «ανάγνωση» από τους μαθητές/τριες των ανδρισμών στο μυθιστόρημα *Μπίλλυ Έλιοτ* του Μέλβιν Μπέρτζες (2001). Αρχικά, θα παρουσιαστεί σύντομα μια θεωρητικοποίηση των ανδρισμών και της συμβολής του κριτικού γραμματισμού στην αναγνώριση, αποδόμηση και αναδόμησή τους. Στη συνέχεια θα ακολουθήσει η παρουσίαση της διδακτικής πρότασης για την αξιοποίηση της παραπάνω θεωρίας στην ενότητα για τα Φύλα στη Λογοτεχνία της Α' Λυκείου.

Θεωρητικοποίηση των ανδρισμών

Οι ανδρισμοί αναφέρονται στους κοινωνικούς ρόλους, συμπεριφορές, και έννοιες που προβλέπονται για τους άνδρες σε κάθε δεδομένη κοινωνία σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Ως τέτοιος, ο όρος τονίζει το κοινωνικό, όχι το βιολογικό φύλο,¹ και την ποικιλομορφία των ταυτοτήτων μεταξύ των διαφορετικών ομάδων των ανδρών. Για να γίνουμε πιο σαφείς, η προσέγγιση των πολλαπλών ανδρισμών έχει τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά. Πρώτον, ο ανδρισμός είναι μία οντότητα, που δεν είναι ομοιογενής ή μπορεί να αναχθεί σε ένα σύνολο απλών χαρακτηριστικών. Δεύτερον, το φύλο είναι κατασκευασμένο από άτομα, καθώς και από τις κοινωνικές δυνάμεις. Τα άτομα δεν υιοθετούν αυτόματα προκαθορισμένους ρόλους των φύλων: είναι συνεχώς ενεργά στην οικοδόμηση, τη διαπραγμάτευση και διατηρούν τις αντιλήψεις του φύλου τους. Τρίτον, το φύλο είναι μια σχεσιακή κατασκευή. Τα αγόρια και οι άνδρες δεν κατασκευάζουν τις εκδοχές τους όσον αφορά τον ανδρισμό μακριά από τις επιρροές της θηλυκότητας ή άλλους άνδρες. Το να είσαι άνδρας σημαίνει ότι είσαι διαφορετικός από μια γυναίκα.

Τέταρτον, οι πολλαπλοί ανδρισμοί διαφοροποιούν τις ηγεμονικές δομές εξουσίας, καθιστώντας τες περισσότερο προσβάσιμες σε αποκατάσταση (Imms, 2000).

Παρά την πολυμορφία τους, υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει ένας μοναδικός, ενιαίος λόγος περί ανδρισμού, οι ανδρισμοί συνδέονται μεταξύ τους και αποτελούν μια ιεραρχική σχέση (Connell, 1995). Τοποθετημένες δυναμικά στην κορυφή αυτής της ιεραρχίας του λόγου είναι αυτές που συνήθως αναφέρονται ως ηγεμονικές εκδοχές του ανδρισμού. Αυτές είναι εκείνες οι «κυρίαρχες και υπερισχύουσες μορφές ανδρισμού που αξιώνουν την υψηλότερη θέση και ασκούν τη μεγαλύτερη επιρροή και κύρος» και οι οποίες απεικονίζουν «τον αντιπροσωπευτικό τύπο του τι σημαίνει να είναι κάποιος *‘πραγματικός’* άνδρας ή αγόρι» (Connell 1995, Kenway & Fitzclarence 1997: 119-120). Κατασκευασμένες μαζί με, αλλά σε αντίθεση με τη θηλυκότητα, οι «ηγεμονικές εκδοχές του ανδρισμού λειτουργούν ως καταπιεστικά καθεστώτα μέσα σε φαλλοκεντρικούς Λόγους». ² Αυτές οι εκδοχές χαρακτηρίζονται, επιπλέον, ως εγγενώς ετεροφυλοφιλικές. Παρουσιασμένος ως συνεκτικός, ορθολογικός και προφανής, ο ηγεμονικός ανδρισμός είναι η μορφή της αρσενικής ταυτότητας που συχνά επιδιώκουν πολλά αγόρια, και που έρχεται να κυριαρχήσει στην τάξη.

Η έννοια της κατασκευής των ανδρικών ταυτοτήτων οδήγησε σε μετα-δομικές θεωρήσεις του φύλου, που χαρακτηρίστηκε ως επιτελεστικό. «Το να είσαι αρσενικό» πραγματοποιείται σε καθημερινές δραστηριότητες όπως η ομιλία, ακρόαση, δράση, σκέψη, ανάγνωση, γραφή, ντύσιμο, χειρονομία, παιχνίδι, κ.ο.κ μέσα σε κοινωνικά συγκείμενα (West & Zimmerman, 1987). Τα αγόρια και οι άνδρες πρέπει να επιδεικνύουν το φύλο τους με συγκεκριμένους τρόπους. Αυτή η επίδειξη θα πρέπει να αναβαθμίζεται συνεχώς και να διατηρηθεί μέσα και μέσω των αλληλεπιδράσεών τους και της ομιλίας μέσα σε κοινωνικά συγκείμενα. Το φύλο, επομένως, δεν είναι κάτι που *‘επιτυγχάνεται’* μια φορά σε νεαρή ηλικία. Πρέπει να εμφανίζεται δημοσίως ξανά και ξανά με επαναλαμβανόμενες παραστασιακές επιτελέσεις συγκεκριμένων ενεργειών σύμφωνα με τις δομές των κοινωνικών συγκείμενων. ³ Αυτές οι ταυτότητες στη συνέχεια αρχίζουν να φαίνονται φυσικές ή ουσιαστικές (Butler, 1990) και τείνουν να διευκολύνουν τρόπους σκέψης του είδους «τα αγόρια θα είναι πάντοτε αγόρια».

Η έρευνα για την επιτελεστικότητα των αγοριών στην τάξη έδειξε ότι τα αγόρια, αν και όχι όλα τα αγόρια, αναζητούν ενεργά να συμμετάσχουν και να εκτελέσουν αυτές τις κυρίαρχες εκδοχές του ανδρισμού. Η έρευνα έχει επίσης δείξει ότι τα αγόρια χρησιμοποιούν μια σειρά από τεχνικές επιτέλεσης, προκειμένου να χρησιμοποιήσουν αυτούς τους λόγους. Αυτές οι τεχνικές, καθώς σχηματοποιούνται μέσω του σώματος και αναπαριστώνται στο σώμα, δίνουν τη δυνατότητα στα αγόρια να τοποθετήσουν τον εαυτό τους ως σαφώς αναγνωρίσιμα ετεροφυλόφιλα αρσενικά υποκείμενα. Ένα καθοριστικό χαρακτηριστικό αυτής της ηγεμονικής ανδρικής επιτέλεσης, με τον υπερθεματισμό της ετεροφυλόφιλης επιταγής, είναι πρακτικές ομοφοβίας -μία πρακτική που διασυνδέεται με εκείνη του μισογυνισμού. Η Epstein εξηγεί το φαινόμενο αυτό λέγοντας ότι «ο μισογυνισμός και η ομοφοβία δεν συνδέονται απλώς, αλλά είναι τόσο στενά συνυφασμένα, ώστε να είναι αδιαχώριστα: ο μισογυνισμός είναι ομοφοβικός και η ομοφοβία είναι μισογυνιστική. Οι διπλοί Άλλοι στους κανονιστικούς ετεροφυλόφιλους ανδρισμούς στα σχολεία είναι τα κορίτσια / γυναίκες και τα μη-

macho αγόρια / άνδρες. Είναι ενάντια σε αυτούς που πολλά, ίσως τα περισσότερα, αγόρια προσπαθούν να καθορίσουν την ταυτότητά τους» (Epstein, 1997: 113).

Οι παραπάνω θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις διαμορφώνουν ένα πολλά υποσχόμενο περιβάλλον για την ανάλυση των ανδρισμών και παρέχουν ένα πλαίσιο για την ερμηνεία των αλληλεπιδράσεων των ανδρών με άνδρες, ανδρών με τις γυναίκες και των ανδρών με την κοινωνία. Σε αντίθεση με ορισμένες προηγούμενες μελέτες που στερούνταν αξιοπιστίας, επειδή αντιμετώπιζαν τους άνδρες ως ένα ενιαίο, ομοιογενές σώμα, ελευθερώνουν τα αγόρια από έναν περιορισμένο ορισμό του φύλου και αναγνωρίζουν τις προσπάθειές τους να διαπραγματευθούν μεμονωμένες εκδοχές του ανδρισμού. Ιδιαίτερα, η σύγχρονη θεώρηση του φύλου ως παραστασιακής επιτέλεσης έχει επιδράσει καταλυτικά και στον τρόπο προσέγγισης του ανδρισμού και έχει δημιουργήσει ένα έδαφος πρόσφορο για τη διερεύνησή του ως μια πολιτισμικά προσδιορισμένη κατασκευή που είναι και εδραιωμένη στις αρχές της κανονικότητας και υποκειμένη σε αποσταθεροποιητικές διαδικασίες (Παπαρούση, 2011).

Κριτικός γραμματισμός και ανδρισμοί

Ο κριτικός γραμματισμός είναι ένας τρόπος, για να εξερευνήσουμε και αποφυσκοποιήσουμε τη γλώσσα που κατασκευάζει και διατηρεί κυρίαρχους Λόγους θηλυκότητας και ανδρισμού. Προκειμένου οι αναγνώστες να αποκτήσουν επίγνωση του πώς τα κείμενα κατασκευάζουν τις ταυτότητες φύλου τους με στερεότυπους τρόπους απαιτούνται, κατά συνέπεια, δραστηριότητες κριτικού γραμματισμού. Οι δραστηριότητες αυτές κυμαίνονται όσον αφορά στο σκοπό από την αναγνώριση σεξιστικής γλώσσας σε τηλεοπτικές διαφημίσεις ή διαφημίσεις περιοδικών, την παρατήρηση των άνισων αναπαραστάσεων των ανδρών και γυναικών σε βιβλία ή ταινίες, έως την προσπάθεια 'να σπάσουμε' τη δυαδική τοποθέτηση των ανδρών και των γυναικών.

Οι τεχνικές κριτικού γραμματισμού επιτρέπουν στους μαθητές να διερευνήσουν τα κείμενα με τρόπους που αποκαλύπτουν εναλλακτικές έννοιες και, κατά συνέπεια, να αναπτύξουν σκέψη ανώτερης τάξης. Αυτές οι δεξιότητες είναι ιδιαίτερα αναγκαίες σε έναν εξελισσόμενο κόσμο, στον οποίο η διάδοση των κειμένων όλων των ειδών προϋποθέτει ότι οι έφηβοι διαπραγματεύονται συνεχώς τρόπους, για να νοηματοδοτήσουν τον κόσμο τους που κυριαρχείται από την τεχνολογία και να γίνουν πιο ενήμεροι για τους τρόπους με τους οποίους τα κείμενα μπορεί να χρησιμοποιηθούν με στόχο να χειραγωγήσουν τις απαντήσεις.

Η ερμηνεία των κειμένων μέσα από μια κριτική σκοπιά μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές/ριες να συνειδητοποιήσουν τα μηνύματα που επικοινωνούν τα κείμενα για τη δύναμη, τη φυλή και το φύλο, για το ποιοι απολαμβάνουν τα προνόμια και ποιοι έχουν ήδη ή συνεχίζουν να καταπιέζονται. Καθώς οι μαθητές/τριες μαθαίνουν πώς να συμμετάσχουν στον κριτικό γραμματισμό, αποκτούν επίσης μεγαλύτερη επίγνωση των απόψεών τους και του πώς οι απόψεις τους επηρεάζουν τις ερμηνείες τους για τα κείμενα και τις αλληλεπιδράσεις τους με τους ανθρώπους. Οι μαθητές/τριες μπορούν με αυτόν τον τρόπο να αρχίσουν να αποκτούν περισσότερο έλεγχο για το πώς τοποθετούν τον εαυτό τους και τους άλλους, ενώ μετασχηματίζουν την καθημερινή τους ζωή.

Όσον αφορά ειδικότερα ζητήματα φύλου, η ανάγκη για διάλογο και συζήτηση σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο το φύλο παρουσιάζεται σε όλες τις μορφές του κειμένου είναι ένα επαναλαμβανόμενο θέμα στη βιβλιογραφία. Οι Martino and Kehler (2007) υποστηρίζουν ότι είναι καθήκον των εκπαιδευτικών να αναπτύξουν ξανά κατασκευές του ανδρισμού αντί να ενισχύουν τον κυρίαρχο ανδρισμό που περιορίζει την αποδεκτή συμπεριφορά για τα αγόρια σε ένα στενό εύρος της εμπειρίας και απορρίπτει την ανάγνωση και τη μελέτη της γλώσσας και της λογοτεχνίας ως 'κοριτσίστικη'. Με την ενθάρρυνση στα αγόρια να μιλήσουν και να εξετάσουν τον ανδρισμό μέσα από τη μελέτη της λογοτεχνίας, τα σχολεία μπορούν να εκτελέσουν μια υπηρεσία που θα έχει θετικό αντίκτυπο στην παιδεία και στην ανάπτυξη των αγοριών σε ολοκληρωμένους άνδρες, υπό την έννοια ότι οι έφηβοι μπορούν να αποκτήσουν τα εργαλεία έτσι ώστε να εξετάσουν και να αναδομήσουν τις δικές τους έννοιες για τον ανδρισμό. Σε ένα παρόμοιο πλαίσιο, η συμμετοχή σε δραστηριότητες κριτικού γραμματισμού επιτρέπει στα αγόρια να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με τις προσωπικές και τις κοινωνικές τους σχέσεις και να γνωρίσουν πώς τα κείμενα παρέχουν επιλεγμένες εκδοχές του ανδρισμού. Τα αγόρια σταδιακά οδηγούνται στην αποσταθεροποίηση πρακτικών ηγεμονικού ανδρισμού που ορίζουν τους άνδρες σε αντίθεση με τις γυναίκες και άλλους «υποδεέστερους» άνδρες. Οι δραστηριότητες κριτικού γραμματισμού παρέχουν στα αγόρια ένα χώρο, για να σκεφτούν πολλαπλές δυνατότητες για το πώς θα μπορούσαν να σκέπτονται, να αισθάνονται και να ενεργούν ως άνδρες.

Αξίζει δε να αναφερθεί επιπλέον ότι παρόμοιες δραστηριότητες τείνουν να μετατρέψουν την ευαισθητοποίηση των αγοριών για τις έμφυλες ταυτότητες και τις ανισότητες, όταν οι ανδρικές πρακτικές που απεικονίζονται σε κείμενα δεν ταιριάζουν με τις δικές τους εμπειρίες. Αυτό υποστηρίζει την πεποίθηση της Davies (1997) ότι η θεμελίωση των δραστηριοτήτων του κριτικού γραμματισμού στις προσωπικές έμφυλες εμπειρίες των αγοριών είναι αναγκαία για τα αγόρια και τους νέους άνδρες, ώστε να εργαστούν προς την κατεύθυνση αποσταθεροποίησης ηγεμονικών ανδρικών πρακτικών. Με αυτόν τον τρόπο τα αγόρια θα αναπτύξουν τη συνειδητοποίηση του πώς οι εμπειρίες τους ως αγοριών επηρεάζουν τους τρόπους να επιτελούν το φύλο και πώς, με τη σειρά τους, οι εμπειρίες τους επηρεάζονται από τους Λόγους στους οποίους έχουν πρόσβαση. Αντίθετα, όταν οι πρακτικές που παρουσιάζονται στα κείμενα συμφωνούν με τις πρακτικές των αγοριών, οι πρακτικές αυτές έτειναν να διατηρηθούν και να γίνουν αποδεκτές. Αυτό δεν θα πρέπει να θεωρηθεί λόγος για να αποσυνδέσουμε τις συζητήσεις κριτικού γραμματισμού από βιωμένες εμπειρίες, αλλά ένας λόγος για να τις συνεχίσουμε. Μέσα από αυτές τις συζητήσεις, τα αγόρια θα έχουν την ευκαιρία να ακούσουν πώς βιώνουν άλλοι τον ανδρισμό και να ακούσουν διάφορες απόψεις, γεγονός που θα μπορούσε τελικά να οδηγήσει σε αλλαγή της ευαισθητοποίησής τους σχετικά με τις έμφυλες ταυτότητες.

Η διδακτική πρόταση

Αρχικά, πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η επιλογή κειμένου είναι ένα σημαντικό στοιχείο για την προώθηση μιας συγκεκριμένης ιδεολογικής θεώρησης στην τάξη και ένα βήμα προς το άνοιγμα των δυνατοτήτων για τους μαθητές/τριες να εξετάσουν τις

επιπτώσεις και τη λειτουργία του κυρίαρχου λόγου στη δική τους ζωή. Αυτή η προσέγγιση ωθεί τους μαθητές/τριες να αναπτύξουν μια κατανόηση του πώς τα κείμενα εργάζονται για την προώθηση συγκεκριμένων αναγνώσεων και τους παρακινεί να ανταποκριθούν με συγκεκριμένους τρόπους που μπορούν να αποτελέσουν τη βάση μιας προσπάθειας εκ μέρους του εκπαιδευτικού να οδηγήσει τους μαθητές να αμφισβητήσουν, να προκαλέσουν και να σκεφθούν τη δική τους τοποθέτηση εντός αυτών των λόγων. Γι' αυτόν το λόγο επιλέξαμε το μυθιστόρημα *Μπίλλυ Έλλιοτ* του Μέλβιν Μπέρτζες που παρουσιάζει τη διάλυση των παραδοσιακών εννοιών του ανδρισμού κατά τη διάρκεια της κατάρρευσης των ορυχείων και της βαριάς βιομηχανίας στα μέσα της δεκαετίας του ογδόντα.

Στόχοι της διδακτικής πρότασης

Οι μαθητές/τριες:

- Να εκφέρουν άποψη για τα θέματα των κειμένων, συνδέοντάς τα με την καθημερινή τους εμπειρία.
- Να είναι σε θέση να διακρίνουν και να περιγράψουν έναν λογοτεχνικό χαρακτήρα σε σχέση με τον κοινωνικό του ρόλο ως άνδρα ή γυναίκας, τα στερεότυπα που τον περιβάλλουν, τις σχέσεις των φύλων.
- Να κατανοήσουν τη γλώσσα που κατασκευάζει και διατηρεί κυρίαρχους Λόγους θηλυκότητας και ανδρισμού.
- Να αναπτύξουν μια κατανόηση του πώς τα κείμενα εργάζονται για την προώθηση συγκεκριμένων αναγνώσεων και να είναι σε θέση να αμφισβητήσουν, να προκαλέσουν και να σκεφθούν τη δική τους τοποθέτηση εντός αυτών των λόγων.
- Να εξετάσουν άλλες δυνατότητες για την πραγματοποίηση νόηματος και να εξετάσουν άλλες έμφυλες θέσεις έξω από τους κυρίαρχους Λόγους.

1^ο Διδακτικό δίωρο

Το πρώτο διδακτικό δίωρο είναι εισαγωγικό με στόχο την εξοικείωση των μαθητών/τριών με την κριτική προσέγγιση/ανάλυση κειμένων με βάση τις αρχές του κριτικού γραμματισμού. Συγκεκριμένα, δίνεται στους μαθητές/τριες ένα φυλλάδιο με τις αρχές του κριτικού γραμματισμού και στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση για τις πιθανές εφαρμογές του κριτικού γραμματισμού στην καθημερινότητά μας (ΜΜΕ, ιστοσελίδες, γλώσσα). Τα παιδιά καλούνται να αναγνωρίσουν τη σεξιστική γλώσσα σε τηλεοπτικές διαφημίσεις ή διαφημίσεις περιοδικών και να συζητήσουν για τις άνισες αναπαραστάσεις των ανδρών και γυναικών σε βιβλία ή ταινίες, σε μία προσπάθεια να διαφανεί η αντιθετική, διπολική συχνά, τοποθέτηση των ανδρών και των γυναικών.

2^ο Διδακτικό δίωρο

Στο δεύτερο διδακτικό δίωρο παρουσιάζονται και συζητούνται με τους μαθητές/τριες στοιχεία σχετικά με το ιστορικό και κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο στο οποίο διαδραματίζεται η ιστορία του Μπίλλυ Έλλιοτ.⁴ Χώρος: εργατικό χωριό ανθρακωρύχων, χρόνος: 1984, απεργία ανθρακωρύχων - Θάτσερ πρωθυπουργός της Μ. Βρετανίας.

Οι μαθητές/τριες συμπληρώνουν τον παρακάτω πίνακα με στόχο να κατανοήσουν τη νοοτροπία ενός πατέρα που δεν επιθυμεί ο γιος του να ασχοληθεί με το μπαλέτο, αλλά και για να τεθεί ένας αρχικός προβληματισμός για το πώς η κοινωνική τάξη μπορεί να καθορίσει τις επιλογές ζωής, ακόμη και την επιλογή ανδρισμού.

-Είσαι ο πατέρας ενός νεαρού που συζητά για το επάγγελμα που θα ακολουθήσει. Αν ήσουν ένας από τους τέσσερις παρακάτω ανθρώπους ποιο επάγγελμα, κατά τη γνώμη σου, θα ήταν πιο πιθανό να ακολουθήσει ο γιος σου; Συμπλήρωσε τον πίνακα (προσαρμογή από το φυλλάδιο του *British Council: Billy Elliot, Melvin Burgess: Teacher's Guide and Key*).

Ηθοποιός	Επιχειρηματίας	Οδηγός ταξί	Ανθρακωρύχος

Ποδοσφαιριστής, χορευτής μπαλέτου, ζωγράφος, χειρουργός, σερβιτόρος σε μπαρ, καθηγητής πανεπιστημίου, καταστηματάρχης, πολιτικός μηχανικός, προπονητής πάλης, ανθρακωρύχος, ψαράς, μουσικός

Στα επόμενα (5 έως 6) διδακτικά δίωρα οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε 4 ομάδες και ασχολούνται με την ανάλυση – επεξεργασία του κειμένου, αναλαμβάνοντας κάθε ομάδα από έναν ξεχωριστό χαρακτήρα. Οι μαθητές/τριες διαβάζουν στο σχολείο, αλλά και στο σπίτι τους, τα σχετικά κάθε φορά αποσπάσματα προκειμένου να ακολουθήσει η επεξεργασία των αποσπασμάτων με βάση τους άξονες διαπραγμάτευσης που ακολουθούν.

-Παρουσίαση και εξέταση των βασικών ηρώων (έμφαση στη γλώσσα που χρησιμοποιούν)

1^η ομάδα: Τζάκι Έλιοτ, ο πατέρας

Πατέρας: εστιάζουμε στις εκφράσεις που χρησιμοποιεί. Τι προσδοκίες, στάσεις ζωής αποκαλύπτουν;

- Γιατί επιμένει στην πυγμαχία; Πρόκειται απλώς για οικογενειακή παράδοση ή για «υπεράσπιση» συγκεκριμένων αξιών; Γνωρίζετε ανάλογες περιπτώσεις;
- Τι εκφράσεις χρησιμοποιεί ο πατέρας, όταν αναφέρεται στα κορίτσια; (σε ένα σημείο του διηγήματος μιλάει για «κοριτσάκια»). Τι αποκαλύπτουν τα λόγια του; Έχετε χρησιμοποιήσει εσείς ή γνωστοί σας ανάλογες εκφράσεις;
- Πώς αντιδρά, όταν μαθαίνει ότι ο γιος του ασχολείται με το μπαλέτο; Γιατί; Πώς πιστεύετε ότι θα αντιδρούσαν οι δικοί σας;

- Πώς αντιδρά, όταν βρίσκει το Μπίλλυ με τον Μάικλ να χορεύουν; Τι νομίζετε ότι θα γίνει στη συνέχεια; (η συγκεκριμένη δραστηριότητα στοχεύει στην ενσυναίσθηση των μαθητών/τριών με την τοποθέτησή τους στη θέση του ήρωα).
- Τι πιστεύει ο Τζάκι για τον ανδρισμό του γιου του; Υποθέστε ότι ο Τζάκι έστειλε μια επιστολή σε ένα διάσημο ψυχολόγο εκθέτοντας «το πρόβλημα» και ζητώντας τη βοήθεια του για το Μπίλλυ. Γράψτε την απάντησή του στον Τζάκι (η δραστηριότητα αποσκοπεί στην ανίχνευση των απόψεων των μαθητών/τριών σχετικά με «τις αποδεκτές» ανδρικές ταυτότητες και σε συζήτηση σχετικά με το ‘φυσιολογικό’ και το πώς και από ποιον καθορίζεται).
- Γιατί ο πατέρας αλλάζει γνώμη; Τι θα συνέβαινε αν ο Μπίλλυ ήταν ομοφυλόφιλος; Τι θα συνέβαινε αν αποτύγχανε ή δεν ήταν ξεχωριστό ταλέντο; Γράψτε ένα εναλλακτικό σενάριο.

2^η ομάδα: Τόνυ, ο αδελφός

Τόνυ: Συμπεριφορές, προσδοκίες, στάσεις ζωής. Πώς επηρεάζεται από το συγκεκριμένο κοινωνικο-πολιτισμικό συγκείμενο;

- Στο σημείο αυτό παρουσιάζουμε άρθρα που μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να δουν το θέμα από διαφορετικές οπτικές.

-Π.χ «...Ενδεχομένως πολλοί άνθρωποι βιώνουν με επώδυνο τρόπο την κρίση και αδιαφορούν για τους άλλους, τους διαφορετικούς και ορισμένοι μπορεί να τους θεωρούν εν μέρει υπεύθυνους για την εγκληματικότητα, την ανεργία ή ακόμα και την ίδια την οικονομική κρίση. Κάποιοι εκτονώνουν την οργή τους επάνω τους και άλλοι μπορεί να ταυτίζονται με τους «εκδικητές». Το χρώμα, η φυλή, η θρησκεία, η γεωγραφική προέλευση αλλά και η διαφορετική συμπεριφορά φέρνουν στην επιφάνεια στερεότυπα και προκαταλήψεις και οδηγούν σε ακραίες συμπεριφορές «αγανακτισμένους» πολίτες, ενώ ακόμα τα σχετικά ανακλαστικά της αστυνομίας δεν έχουν αναπτχθεί. Η πολιτική και η πρακτική της μηδενικής ανοχής από τους φορείς της πολιτείας απέναντι σε ομάδες που δεν έχουν πολιτική ισχύ και κατά συνέπεια προστασία, ενισχύει την επιθετικότητα και τη ρατσιστική βία και αφήνει εκτεθειμένους και απροστάτευτους συναθρώπους μας....» (<http://www.kethea-strofi.gr/article.php?id=880>)

- «...Οι αντιδρώντες στη διαφορετικότητα δηλώνουν μεν πώς τη σέβονται, αλλά, πιστεύουν, ότι πρέπει ν’ αποκλειστεί με την αποδοκιμασία, για να προστατευτεί η οικογένεια και η κοινωνία από αυτήν.

Χαρακτηριστικό είναι ένα απόσπασμα από την εναντίωση των ειδικών αναλυτών στις εναντίον των ομοφυλόφιλων αποδοκιμασίες και, οπωσδήποτε στις βίαιες κατ’ αυτών επιθέσεις. Οι αναλυτές επισημαίνουν πως για μια ακόμα φορά επιδιώκεται η διακίνηση πολιτικών φόβων, με την προώθηση της ιδεολογίας της καθαρότητας και αγνότητας, με σκοπό την απόκτηση πολιτικής ωφέλειας. Τις απόψεις αυτές αποδέχονται όσοι έχουν πληγεί από την οικονομική και κοινωνική κρίση και προσπαθούν να ξεσπάσουν επάνω σε κατώτερους και σε εχθρούς διεστραμμένους και απεχθείς. Εναντίον αυτών θέλουν να διοχετεύσουν όχι μόνο την οργή αλλά και τους φόβους τους, χαρακτηρίζοντας τους εαυτούς τους ως φυσιολογικούς και τους άλλους σα μιάσματα....» (<http://www.nomika-epilekta.gr/legals-articles>).

Κριτική Ανάλυση του λόγου των άρθρων (με ανάλογο φύλλο εργασίας που δίνεται στους μαθητές)

- Ποιος θα μπορούσε να έχει γράψει αυτά τα κείμενα;
- Τι θα μπορούσατε να υποθέσετε για το κίνητρο των συντακτών των κειμένων αυτών; Για ποιο λόγο νομίζετε ότι τα έγραψαν;
- Ποιοι από τους αναγνώστες των κειμένων θα μπορούσαν να έχουν παρόμοια ή διαφορετική αντίληψη των πραγμάτων από αυτήν που έχουν οι συντάκτες;
- Τα στοιχεία που μας δίνουν τα κείμενα αυτά παρουσιάζονται σαν η απόλυτη αλήθεια ή μας αφήνουν περιθώριο, για να εξετάσουμε την αλήθεια τους;
- Διαβάζοντας παρόμοια κείμενα πιστεύετε ότι όποιος γράφει έχει μια ιδιαίτερη εξουσία; Αν ναι, πώς και γιατί την χρησιμοποιεί;

-Η συγκεκριμένη ομάδα εστιάζει ιδιαίτερα στο περιστατικό της σύγκρουσης του Τόνου και της κας Wilkinson (η δασκάλα χορού), στην οποία ο Τόνι εξευτελίζει τον Μπίλλυ ανεβάζοντάς τον στο τραπέζι και διατάζοντάς τον να χορέψει. «*Τι προσπαθείς να κάνεις; Θεε να γίνει ο αδελφός μου ξεφτίλας του κερατά για την υπόλοιπη ζωή του;*» (σ. 122). Οι μαθητές/τριες καλούνται να διερευνήσουν από πού πηγάζουν οι συγκεκριμένες απόψεις του Τόνου για το μπαλέτο και αν οι αντιδράσεις του είναι πειστικές. Ακόμη, ερωτώνται γιατί ο Τόνου τονίζει τη μεσοαστική καταγωγή της κας Wilkinson και για το πώς πιστεύουν ότι θα αντιδρούσε ενδεχομένως ένας νεαρός της μεσοαστικής τάξης που δεν αντιμετωπίζει προβλήματα ανάλογα με εκείνα του Τόνου.

3^η ομάδα: Μπίλλυ, ο πρωταγωνιστής

- Ποιες είναι οι αρχικές απόψεις του Μπίλλυ για το μπαλέτο; Από πού έχει επηρεαστεί; Ποιες είναι οι δικές τους απόψεις για το χορό; Στο σημείο αυτό δίνεται στα παιδιά για επεξεργασία πρωτοσέλιδο της αθλητικής εφημερίδας «Πρωταθλητής» με τον ποδοσφαιριστή Γ. Καραγκούννη ντυμένο μπαλαρίνα, με στόχο την εξάσκησή τους και στον οπτικό γραμματισμό. Οι μαθητές/τριες απαντούν στις ερωτήσεις:
  - Ποιος συνέταξε το κείμενο; Για ποιο σκοπό συνέταξε το κείμενο;
  - Σε ποιους απευθύνεται; Από πού φαίνεται αυτό;
  - Ποιες τεχνικές χρησιμοποιήθηκαν για να προσελκύσει την προσοχή του αναγνώστη ή του ακροατή;
  - Τι μήνυμα επιδιώκει ο συγγραφέας να μεταδώσει στον αναγνώστη;
  - Υπάρχουν απόψεις που προβάλλονται εμφανώς ή υπονοούνται;
- Τι αντιδράσεις αντιμετωπίζει ο Μπίλλυ στο σχολείο; Τι πιστεύετε ότι θα συνέβαινε σε ένα ελληνικό σχολείο; Πώς θα αντιδρούσατε εσείς; Τοποθετείστε τον εαυτό σας σε μια 'μειοψηφική' ομάδα. Πώς θα άλλαζε η ζωή σας; Πώς θα αντιδρούσατε στην έλλειψη ανεκτικότητας;
- Με αφορμή την παρακάτω στιχομυθία ανάμεσα στον Μπίλλυ και την κα Wilkinson: «*Λοιπόν. Θα έχουμε την ευχαρίστηση της παρουσίας σου την άλλη εβδομάδα;*» «*Εν ξέρω. Να, είναι που..., να, νιώθω σαν αδερφή*». «*Τότε μη φέρεσαι σαν αδερφή. Πενήντα πένες*» (σ.46). Τα παιδιά συζητούν σχετικά με το ποιο στερεότυπο επικρατεί για τους ομοφυλόφιλους και για το αν η συγκεκριμένη άποψη συμφωνεί με ό,τι έχουν ακούσει και γνωρίζουν για τους ομοφυλόφιλους.

- Τέλος, οι μαθητές/τριες συζητούν για το πώς κατάφερε ο Μπίλλυ να υπερνικήσει τα εμπόδια που θέτουν η κοινωνική του τάξη-καταγωγή και ίσως και η σεξουαλικότητά του. Ποιο πρότυπο ανθρώπου εκπροσωπεί; Είναι εύκολο για ένα παιδί της τάξης του να πετύχει τους στόχους του; Δίνεται ως συμπληρωματικό υλικό για σχολιασμό και το παρακάτω απόσπασμα από σχετικό άρθρο στο *British journal of sociology of education* (Ashley, 2009:189)

«...Η επιλογή είναι ακόμη προνόμιο των αγοριών της μεσαίας τάξης που μπορούν να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες για αξιοκρατία. Αυτά τα αγόρια μπορούν να επιλέξουν πώς θα αποκαλούν τους εαυτούς τους. Μπορούν να επιλέξουν πότε θα χορέψουν, θα τραγουδήσουν ή θα παίξουν ποδόσφαιρο. Μπορούν ακόμη να επιλέξουν και τον ανδρισμό τους.»

-Τι συμπεράσματα μπορείτε να εξαγάγετε από το παραπάνω απόσπασμα; Συμφωνεί ή αντιπαρατίθεται με τον «Μπίλλυ Έλιοτ»;

4η ομάδα: Μάικλ, ο φίλος του Μπίλλυ

- Πώς τον αντιμετωπίζουν; Πώς εκφράζεται ο ίδιος; Γιατί 'απελευθερώνεται' στο Λονδίνο;
- Με βάση τις παρακάτω σκέψεις του Μπίλλυ:

«Ξέρεις, πραγματικά αναρωτιέμαι για το Μάικλ. Λέω μήπως είναι στ' αλήθεια αδερφή και ίσως να νομίζει ότι είμαι κι εγώ αδερφή επειδή μου αρέσει να κάνω μπαλέτο. Ε, εγώ δεν είμαι, δεν υπάρχει περίπτωση, σου λέω, αλλά, να, τις προάλλες συνέβη κάτι με την Ντέμπι που με ανησύχησε κάπως... Τέλος πάντων, μια μέρα άλλαξα μπλούζα μετά το μάθημα, έσταξα στον ιδρώτα και βρομούσα, αλλά ήμουν χαρούμενος, εκείνη τη μέρα είχα πάει πολύ καλά. Η Ντέμπι καθόταν μ' ένα γλειφιτζούρι στο στόμα και με κοίταζε.

«Μπίλλυ» είπε. «Δε σου αρέσω καθόλου;» «Εν ξέρω» είπα. Ποτέ δεν το 'χα σκεφτεί δηλαδή. Όμως η καρδιά μου άρχισε να χτυπάει σαν τρελή, γιατί φοβόμουνα ότι θα μου έλεγε να βγούμε ραντεβού. Ένα πράγμα ήταν ξεκάθαρο, δεν είχα καμιά όρεξη να βγω ραντεβού με την Ντέμπι Ουίλκινσον. Δηλαδή, αν έπρεπε να έχω κάποια φιλενάδα, σίγουρα δε θα ήταν αυτή...» (σ.102-103).

-Τα παιδιά διερευνούν από πού προέρχεται η 'ομοφοβία' του Μπίλλυ. Γιατί αναρωτιέται για την ταυτότητά του; Ποιο πρότυπο ανδρισμού αποκαλύπτουν οι σκέψεις του;

- Διερευνώντας το ρόλο του κοινωνικο-πολιτισμικού συγκείμενου, οι μαθητές/τριες ερωτώνται για τον αν ο Μάικλ θα αντιμετώπιζε δυσκολίες αν ζούσε στην περιοχή τους και τι είδους θα ήταν αυτές.
- Στο τέλος του μυθιστορήματος ο Μάικλ εμφανίζεται βαμμένος να συνοδεύεται από ένα μαύρο νεαρό άνδρα. Τι αντιδράσεις θα είχαν, αν συνέβαινε κάτι τέτοιο με ένα δικό τους φίλο; Να γράψουν ένα σύντομο διάλογο με έναν άλλο φίλο τους με θέμα το βαμμένο Μάικλ ή μια σελίδα ημερολογίου με τις σκέψεις τους.

- Με αφορμή την παραπάνω δραστηριότητα τα παιδιά μπορούν να εξετάσουν πώς εμφανίζεται η εικόνα των ομοφυλόφιλων στα ΜΜΕ (μπορούν να ανατρέξουν σε ταινίες ή τηλεοπτικές σειρές. Ενδεικτικά: *Φίφης ο αχτύπητος*, *Δύο ξένοι*, *Οι Απαράδεκτοι*, *50-50*, *Υπέροχα πλάσματα*).
-Ποιες είναι οι υπόρρητες παραδοχές και πόσο βάσιμες είναι; Ποια στερεότυπα προβάλλονται;
-Τα βίντεο απέχουν μεταξύ τους χρονικά. Παρατηρούνται κάποιες ομοιότητες ή και διαφορές ως προς τις αντιλήψεις; Τι συμβαίνει στα ΜΜΕ και στην κοινωνία στην εποχή μας;
-Ταυτίζονται οι μαθητές/τριες με κάποιες από αυτές τις αντιλήψεις; Γιατί; Από πού έχουν επηρεαστεί;
Τέλος, ως επακόλουθο της παραπάνω ανάλυσης μπορεί να συζητηθεί το αν το μυθιστόρημα ανατρέπει ή αναπαράγει το στερεότυπο για τους ομοφυλόφιλους.

9^ο Διδακτικό δίωρο

Στο τελευταίο διδακτικό δίωρο οι μαθητές/τριες θα προσπαθήσουν να διαμορφώσουν μία νέα ανταπόκριση, η οποία θα συνιστά επαναπροσέγγιση της πρώτης ανταπόκρισης υπό το πρίσμα των δεδομένων που προέκυψαν από την κριτική προσέγγιση του κειμένου.

Στην προσπάθειά τους αυτή θα βοηθηθούν με ερωτήσεις όπως:

- Νιώσατε άνετα διαβάζοντας αυτό το κείμενο; Αν ναι/ όχι γιατί;
- Νομίζετε ότι υπάρχουν κάποιοι που, αν το διάβαζαν, δεν θα ένιωθαν καλά; Αν ναι, για ποιο λόγο;
- Το βιβλίο στηρίζεται σε σενάριο μίας πολύ επιτυχημένης ταινίας. Υπακούει στη λογική του Hollywood;
- Ποια στερεότυπα προβάλλονται στο μυθιστόρημα για τους άνδρες, τους 'διαφορετικούς' και τις γυναίκες; Υπάρχουν φωνές που αποσιωπώνται;
- Εν τέλει ποια είναι η στάση του συγγραφέα; Αναπαράγει ή προκαλεί τα στερεότυπα;
- Πώς αντιμετωπίζονται οι 'διαφορετικοί' στη σύγχρονη Ελλάδα και πώς στο σχολείο;
- Το βιβλίο αναφέρεται σε γεγονότα που διαδραματίζονται το 1984. Πιστεύετε ότι έχουν αλλάξει οι στάσεις των ανθρώπων από τότε; Πώς αντιδρούν τα ΜΜΕ;
- Ποιοι άλλοι εναλλακτικοί τρόποι ύπαρξης και δράσης είναι δυνατοί, πέρα από τους προβαλλόμενους από το κείμενο;

Τέλος, σύμφωνα με τους θεωρητικούς του κριτικού γραμματισμού, ο γραμματισμός θεωρείται ως πολιτική πράξη που μπορεί να διατηρήσει ή να αμφισβητήσει το status quo. Επομένως, οι μαθητές/τριες αφού κάνουν τους αντίστοιχους συσχετισμούς και τις συγκρίσεις, είναι δυνατό να προχωρήσουν σε μια αναδόμηση του κειμένου και να προτείνουν τρόπους μιας πιο κριτικής εξέτασης του ανδρισμού που αμφισβητεί τις υπάρχουσες πρακτικές του φύλου και στοχεύει στην ισότητα των φύλων. Ακόμη, μπορούν να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις σχετικά με την αξιολόγηση της εκπαιδευτικής παρέμβασης και να

ακολουθήσει συζήτηση στην τάξη σχετικά με τις εντυπώσεις τους από την όλη διδακτική παρέμβαση και τα ζητήματα που συζητήθηκαν κατά τη διάρκειά της.

Συνοψίζοντας, η διδακτική πρόταση, που παρουσιάσαμε, αντλώντας από τις σύγχρονες θεωρήσεις των ανδρισμών και την παιδαγωγική του κριτικού γραμματισμού οδηγεί τους μαθητές/τριες στην αναγνώριση των κυρίαρχων Λόγων για τη θηλυκότητα και τον ανδρισμό και στην ανατροπή ή έστω τον κλωνισμό παγιωμένων αντιλήψεων με τελικό στόχο την ανακάλυψη του έμφυλου εαυτού τους, καθώς «μόνο μέσω της ρήξης, όχι μέσω της ευκολίας, μπορεί να συμβεί ο κοινωνικός μετασχηματισμός» (Young, 2001).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Το βιολογικό φύλο (sex) αναφέρεται στο βιολογικό σύστημα, το αρσενικό και το θηλυκό -στη χρωμοσωμική, χημική, ανατομική μας οργάνωση. Το κοινωνικό φύλο (gender) αναφέρεται στις έννοιες που συνδέονται με αυτές τις διαφορές μέσα σε έναν πολιτισμό. Το βιολογικό φύλο είναι αρσενικό και θηλυκό. Το κοινωνικό φύλο είναι ανδρισμός (άνδρας) και θηλυκότητα (γυναίκα).

² Ο Gee (1996) ορίζει τους Λόγους (με κεφαλαίο Λ), ως τους τρόπους με τους οποίους υπάρχουμε στον κόσμο. Κάθε Λόγος έχει μια σιωπηρή θεωρία ως προς το τι μετράει ως φυσιολογικό άτομο εντός του Λόγου και καθορίζει ποιος είναι ο σωστός τρόπος για κάθε άτομο να μιλά, να ακούει, να ενεργεί, να υπολογίζει, να σκέπτεται, να διαβάζει, να γράφει, να αισθάνεται, να ντύνεται και να χειρονομεί.

³ Η επιτελεσματικότητα δεν είναι μία μεμονωμένη πράξη, αλλά μία επανάληψη και ένα τελετουργικό, που πετυχαίνει τα αποτελέσματά της μέσω της φυσικοποίησής της στο πλαίσιο ενός σώματος, το οποίο εννοείται, εν μέρει, ως μία πολιτισμικά συντηρούμενη χρονική διάρκεια (Butler 2009/1990: 8).

⁴ Στην επαρχιακή Αγγλία του 1984, κι ενώ βρίσκεται σε εξέλιξη η μεγάλη απεργία των ανθρακωρύχων, ο 11χρονος Μπίλλυ κάνει κρυφά μαθήματα μπαλέτου, αντί να προπονείται στην πυγμαχία. Η κλίση του στο χορό παρεξηγείται από το κοινωνικό και οικογενειακό του περιβάλλον, που έχει μια άλλη νοοτροπία και κουλτούρα, χάρη όμως στην επιμονή της δασκάλας του ο Μπίλλυ καταφέρνει να θριαμβεύσει.

Βιβλιογραφία

- Butler, J. (2009/ 1990). *Αναταραχή του φύλου. Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (μτφρ. Γ. Καραμπελιάς), Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- Μπέρτζες, Μ. (2001). *Μπίλλυ Έλλιουτ* (μτφρ. Ρ. Τουρκολιά – Κυδωνιέως), Αθήνα, Πατάκης.
- Νιόβη, Ε. (2014). Ομοφοβικά Χτυπήματα (η μια άποψη). Διαθέσιμο στο: <http://www.nomika-epilekta.gr/legals-articles> ανακτήθηκε στις 29/9/2014.
- Παπαρούση, Μ. (2011). «Εκφάνσεις της ανδρικής ταυτότητας στη σύγχρονη πεζογραφία: η περίπτωση του Θ. Γρηγοριάδη, στο Κ. Δημάδης (Επιμ.), *Πρακτικά Δ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών*, Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, σσ. 227-239.

-
- Πουλόπουλος, Χ. (2014). Οικονομική κρίση και βία. Διαθέσιμο στο: <http://www.kethea-strofi.gr/article.php?id=880> ανακτήθηκε στις 29/9/2014.
- Alloway, N., & Gilbert, P. (1997). «Boys and Literacy: lessons from Australia», *Gender & Education*, 9 (1): 49-60.
- Ashley, M. (2009). «Time to confront Willis's lads with a ballet class? A case study of educational orthodoxy and white working class boys», *British Journal of Sociology of Education*, 30 (2): 179-191.
- British Council (2009). Billy Elliot Melvin Burgess Teacher's Guide and Key. Retrieved on 29/9/2014/ from <http://www.teachingenglish.org.uk/article/billy-elliott> .
- Connell, R.W. (2005²). *Masculinities*. Oakland, CA, University of California Press.
- Davies, B. (1997). «Constructing and Deconstructing Masculinities through Critical Literacy», *Gender and Education*, 9 (1): 9-30.
- Epstein, D. (1997). «Boyz own stories: masculinities and sexualities in schools», *Gender and Education*, 9 (1): 105-115.
- Harrison, B. (2010). «Boys and Literature: Challenging Constructions of Masculinity», *New Zealand Journal of Educational Studies*, 45 (2): 49-60.
- Imms, W. D. (2000). «Multiple Masculinities and the Schooling of Boys», *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation*, 25 (2): 152-165.
- Hall, L. A. & Piazza, S. V. (2008). «Critically Reading Texts: What Students Do and How Teachers Can Help», *Reading Teacher*, 62 (1): 32-41.
- Kenway, J. & Fitzclarence, L. (1997). «Masculinity, violence and schooling: challenging 'poisonous pedagogies'», *Gender and Education*, 9 (1):117-133.
- Martino, W. (1995). «Deconstructing masculinity in the English classroom: A site for Reconstituting gendered subjectivity», *Gender and Education* 7 (2): 205-220.
- Martino, W. & Kehler, M (2007). «Gender - based literacy reform: a question of challenging or recuperating gender binaries», *Canadian Journal of Education*, 30 (2): 406-431.
- Oatley, K. (2008). «The Science of Fiction», *New Scientist*, 198 (2662): 42-43.
- Young, J. P. (2000). «Boy Talk: Critical Literacy and Masculinities», *Reading Research Quarterly*, 35 (3): 312-337.
- Young, J. P. (2001). «Displaying practices of masculinity: Critical literacy and social contexts», *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 45 (1): 4-14.
- West, C. & Zimmerman, Don H. (1987). «Doing Gender», *Gender and Society*, 1(2): 125-151.
